

організаційних, змістових і технологічних нововведень, розроблених в результаті багаторічної експериментальної роботи. Важливою складовою ефективного функціонування виховної системи навчально-реабілітаційного центру виступає управлінський аспект. Управління виховною системою закладу є багаторівневим процесом, який здійснюється на стратегічному, тактичному, оперативному рівнях та на рівні самоврядування.

1. Биков В. Ю. Моделі організаційних систем відкритої освіти : Монографія / Биков В. Ю. – К. : Атіка, 2008. – 684 с.
2. Вишневський О. І. Теоретичні основи педагогіки : Курс лекцій / Вишневський О. І., Кобрій О. М., Чепіль М. М. За ред. Вишневського О. І. – Дрогобич : Відродження, 2001. – 268 с.
3. Волкова Т. І. Управління розвитком виховної системи загальноосвітніх навчальних закладів інноваційного типу / Т. І. Волкова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / редкол. : Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя. – 2010. – Вип. 8 (61) – С.62-67.
4. Воспитать человека : Сб. нормативно-правовых, науч.-методич., организационно-практич. материалов по проблемам воспитания. – М. : Издат. центр «Вентана-Граф», 2002. – 215 с.
5. Єрмаков І. Г. Виховання життєтворчості: моделі виховних систем / Єрмаков І. Г. – Х. : Вид. група «Основа», 2006. – 224 с.
6. Освіта осіб з інвалідністю в Україні (тематична національна доповідь). – К., 2010. – 417 с.

7. Погоріла І. О. Педагогічні умови становлення виховних систем сучасних гімназій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / І. О. Погоріла. – К., 2005. – 25 с.
8. Погоріла І. О. Становлення виховних систем гімназії у контексті життєтворчості особистості : Практико орієнтований посібник / Погоріла І. О. – К. : Університетське видавництво «Пульсари», 2003. – 227 с.
9. Про затвердження Положення про навчально-реабілітаційний центр [Електронний ресурс]. – Сайт Osvita.ua. Видавництво «Плеяди», 1998-2012. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/31118/.
10. Про Національну програму виховання дітей та учнівської молоді в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ua-info.biz/legal/baseee/ua-amtwit/str3.htm>.
11. Сазоненко Г. Виховання як цілісна система [Електронний ресурс]. – Г. Сазоненко // Режим доступу до публікації : <http://www.ualogos.kiev.ua/fulltext.html?id=732>.
12. Семейкина Т. В. Становление воспитательной системы детского реабилитационного центра : дисс. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Семейкина Татьяна Владимировна. – Иркутск, 2004. – 219 с.
13. Словарь-справочник по теории воспитательных систем / Сост. П. В. Степанов. Изд. 2-е, доп. и перераб. – М.: Педагогическое общество России, 2002. – 230 с.
14. Шамова Т. И. Воспитательная система школы: сущность, содержание, управление / Т. И. Шамова, Г. Н. Шибанова. – М. : ЦГЛ, 2003. – 200 с.

Олена Позднякова

УДК 376.02

Виховання творчої особистості в умовах дитячого реабілітаційного театру

У статті розглянуто ключові характеристики дитячого реабілітаційного театру, які забезпечують розвиток креативного потенціалу школярів. Доведено, що в межах театрального простору кожна дитина має можливість знайти свій власний спосіб навчання, творчого самовираження, засвоєння культурних цінностей. Розкрито вплив міжнародних інтеграційних фестивалів життєтворчості «Шлях до успіху» на набуття вихованцями нового соціального досвіду та розширення кола спілкування. Проаналізовано технологічний аспект виховання творчої особистості в умовах дитячого реабілітаційного театру, який представлений технологією реабілітації мистецтвом. Завдяки органічному об'єднанню в технології різних видів мистецтва (театрального, літературного, образотворчого, хореографічного, музичного та вокального) та послідовній реалізації п'яти етапів роботи (підготовчого, діагностичного, проектного, реалізаційного та підсумкового) досягається не тільки якісний стрибок культурного зростання особистості, але й розкриття її творчого потенціалу.

Ключові слова: виховання творчої особистості, дитячий реабілітаційний театр, інтеграційний фестиваль, реабілітація мистецтвом.

The article considers the key characteristics of the children's rehabilitation theater, which ensure the development of the creative potential of the students. It is proved that within the space of a theater every child has the opportunity to find its own way of learning, creative self-expression, mastering of cultural values. It is revealed the impact of the international integration festivals of life creation «Way to Success» in order to acquire by pupils the new social experience and to extend the communication circle. It is analyzed the technological aspect of a creative personality formation in terms of the children's rehabilitation theater, represented by the art rehabilitation technology. Thanks to the organic association of the technology of various arts (theater, literature, descriptive, choreographic, musical and vocal) and the consistent implementation of the five stages of the work (preparatory, diagnostic, design, realizable and final) it is achieved not only the high-quality leap of cultural growth of an individual, but the disclosure of its creative potential.

Key words: forming of a creative individual, children's rehabilitation theater, integration festival, rehabilitation by an art

В сучасній постіндустріальній, інформаційній цивілізації, яка характеризується інноваційною економікою та індустрією знань, все в більшій мірі зростає важливість творчих здібностей особистості, її здатності не тільки сумлінно виконувати певні стандартизовані, репродуктивні завдання, але і в разі необхідності виходити за їх межі, створювати нову інформацію, цінності, технології, матеріальні об'єкти тощо. Тому від навчальних закладів цілком закономірно очікують вдосконалення роботи щодо розвитку творчого потенціалу особистості, утвердження цього напрямку навчально-виховного процесу як перманентного пріоритету діяльності всіх педагогів. В умовах закладів освіти реабілітаційного спрямування цей пріоритет часто реалізується не в повній мірі через низку причин, серед яких основними є: стан здоров'я вихованців, який обмежує можливості їх творчого зростання; несистемність роботи колективу щодо розвитку творчих здібностей вихованців; недостатня варіативність використання різних видів мистецтва для побудови індивідуальної програми становлення кожної дитини як творчої особистості. Розв'язати всі ці проблеми можливо лише за умови організаційно-технологічного забезпечення системи роботи, що інтегрує переваги різних видів мистецтва, серед яких кожна дитина може обрати прийнятний для себе відповідно до власних інтересів і психофізичних можливостей.

Результати досліджень М. Галкіна [1], Г. Зіатдінової [2], А. Іванова [3], О. Медведєвої [4], Ю. Моздокової [5], О. Молчан [6], В. Юніної [8] та ін. довели, що мистецтво може бути дієвим каталізатором особистісного та соціального розвитку дитини з особливостями

психофізичного розвитку, розкриття її потенціалу, компенсації наявних обмежень життєдіяльності. Найголовнішим можна вважати психологічний ефект від самопрезентації дитиною своїх художньо-естетичних здібностей, адже позитивні відгуки глядачів допомагають їй вибратися з порочного кола хвилювань і думок про свою хворобу, подолати комплекс неповноцінності, повірити в себе як успішну та талановиту особистість. Проте, недослідженими залишаються організаційно-технологічні підходи до виховання творчої особистості у закладі освіти реабілітаційного спрямування, зокрема, можливості проведення цієї роботи в умовах дитячого реабілітаційного театру, що є компонентом виховної системи навчально-реабілітаційного центру.

Науково обґрунтованим і суспільно визнаним зразком системного підходу до виховання творчої особистості є дитячий реабілітаційний театр «Інклюзив», який має почесне звання «Народний художній колектив» і функціонує у структурі Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру (м. Запоріжжя). Головним завданням реабілітаційного театру є формування у дітей життєвої компетентності через розвиток творчої особистості з високим національно-культурним потенціалом, спрямованістю на соціально значущі естетичні орієнтири, готовністю до інноваційної діяльності в різних видах професійного мистецтва, здатністю керуватися естетичними принципами в житті та побуті.

Структура дитячого театру представлена вокальним, хореографічним і музичним гуртками, творчими групами сценаристів, читців, декораторів, костюмерів, техніків-звукооператорів і світлотехніків, а також телестудією. Нечипоренко В.В. зазначає, що

така організація театру є важливою умовою різнобічного розвитку вихованців, адже кожна дитина може обрати той вид (чи декілька видів) мистецтва, який відповідає її інтересам і прагненням, і завдяки цьому знайти свій власний шлях творчої самореалізації. Свобода вибору дітьми свого рольового репертуару в театрі доповнюється допомогою педагогів і психологів, які своєчасно виявляють (завдяки використанню діагностичного інструментарію) здібності вихованців і створюють відповідні умови для їх розвитку. Ефективність участі дітей у заходах театру «Інклюзив» забезпечується не лише об'єднанням зусиль педагогів і дітей, але й тісною співпрацею керівників гуртків і творчих об'єднань між собою, адже визначення та реалізація індивідуальної траєкторії творчого зростання кожного вихованця вимагають координації зусиль всіх фахівців театру [7, с. 248].

Учась дітей з проблемами здоров'я в реабілітаційному театрі вимагає від педагогів і режисера детального розподілу ролей учасників. Мається на увазі необхідність підбору ролей з урахуванням компенсаторних можливостей організму дитини, що дозволяє мінімізувати вплив особливостей психофізичного розвитку на самореалізацію дитини через мистецтво. Це стає можливим завдяки специфічній формі залучення вихованців до художньо-театральної діяльності, яка здійснюється на трьох рівнях:

1) Особистісно-адаптаційний рівень. На цьому рівні здійснюються спроби дитини пізнати саму себе та світ через рухову пластику, мелодійне інтонування, образотворчу діяльність в ході індивідуальних і групових адаптивно-розвивальних занять із застосуванням методів арт-терапії, танцювальної терапії, логоритміки, вокалотерапії, музикотерапії, театротерапії тощо. Паралельно дитина має можливість залучатися до процесу створення театральних вистав на різних рівнях активності: від ролі спостерігача в ході репетицій до епізодичної участі в окремих фрагментах реалізації колективного творчого задуму. Завдяки цьому в дитині формуються прагнення до вдумливого, емпатійного спостереження за народженням театрального образу та потяг до самовиявлення через сферу почуттів і дій.

2) Соціально-адаптаційний рівень. На цьому етапі відбувається залучення дитини до загальноколективного творчого

простору через участь в роботі гуртків, творчих об'єднань художнього спрямування, заходи, спрямовані на творчу самореалізацію. У дитини з'являється можливість і готовність в ході створення вистави спробувати себе в різних напрямках мистецької діяльності: художньо-драматичному, вокально-хоровому, хореографічному, музичному, образотворчому та сценарно-літературному. Як результат творчої самореалізації в атмосфері мистецтва, в дитині відбуваються якісні особистісні зміни, зокрема, формування високих духовних цінностей завдяки набуттю та рефлексивному переосмисленню позитивного життєвого досвіду.

3) Рівень повної інклюзії. На даному рівні дитина вже стає активним учасником вистав, вона прагне випробувати себе в різноманітних стилях, жанрах, формах театрального мистецтва, стає суб'єктом, співавтором колективної життєтворчості в ході розробки сценарію, виготовлення костюмів, декорацій, реквізиту, постановки хореографічних, вокально-хорових, фольклорних, літературно-композиційних сцен, здійснення технічного забезпечення, забезпечення світлових і звукових ефектів, підготовки фонограм та створення відеофільмів з використанням комп'ютерних технологій.

Навіть за умови функціонування на базі закладу ефективного реабілітаційного театру не можна обмежитися лише його рамками. Кожен конкурс, фестиваль, концерт дає дитині з особливостями психофізичного розвитку можливість набутти нового соціального досвіду, перевірити себе в нових умовах, розширити коло спілкування. Окрім цього, освітньо-реабілітаційний вплив мистецьких заходів зростає по мірі збільшення їх значущості. Вихід дитини на міжнародний рівень зумовлює набагато потужніший емоційний резонанс, ніж, наприклад, освоєння обласного рівня. Враховуючи все це, адміністрація і педагогічний колектив Хортицького центру у співпраці з Міністерством освіти і науки України, Національною асамблеєю інвалідів України, Департаментом освіти і науки Запорізької облдержадміністрації в 2006 р. започаткували проведення інтеграційного фестивалю життєтворчості «Шлях до успіху». Місія фестивалю репрезентована в його девізах: «В таланті кожної дитини відкриєм зірку світову», «Життя і творчість

без обмежень». За вісім років фестиваль із обласного перетворився у міжнародний і став осередком творчої самореалізації для 35 дитячих колективів з різних регіонів України та зарубіжних країн.

Самобутня ідея проекту визначає його креативність, яка полягає у використанні найбільш цікавого для людей засобу (мистецтва) для сприяння соціальній інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку. В цьому контексті мистецтво можна розглядати з двох позицій:

1) як найбільш доступну сферу творчої самореалізації для дітей та молоді з особливими потребами незалежно від специфіки їх захворювання (окрім окремих категорій дітей з важкими розумовими порушеннями);

2) як важливий предмет інтересів для більшості людей, за допомогою якого можна привернути їх увагу до дітей з особливими потребами.

Фестиваль спрямований на створення рівних умов для реалізації творчих здібностей обдарованих учнів і молоді та дітей з особливостями психофізичного розвитку та фізичного стану незалежно від індивідуальних можливостей. Особливістю фестивалю є застосування проектного методу до організації процесу творчого зростання дітей з особливостями психофізичного розвитку.

Природа здатна обмежити дітей у зорі, позбавити їх слуху, обмежити функціональні можливості, але частка талановитих серед них від цього не меншає. Фестиваль побудовано таким чином, що в колективах одночасно виступають і здорові діти, і діти з психофізичними обмеженнями. На фестивалі діти презентують індивідуальні, колективні, сімейні життєтворчі проекти та окремі творчі роботи за номінаціями: вокальний жанр; хореографічний жанр; вокально-інструментальний жанр; авторська поезія та проза; сценічна декламація; театральний жанр; образотворче мистецтво; декоративно-ужиткове мистецтво; художнє фото; мультимедійні проекти; аматорське відео; екологічні мультимедійні міні-проекти та фотоколажі на тему «Перлини малої Батьківщини»; сімейні творчі проекти за всіма напрямками та жанрами.

Технологічний аспект виховання творчої особистості в умовах дитячого реабілітаційного театру представлений технологією реабілітації мистецтвом – системно організованим комплексом заходів,

спрямованих на відновлення чи компенсацію порушених функцій організму та працездатності вихованців у процесі різнопланової художньо-естетичної діяльності. Завдяки органічному об'єднанню в реабілітаційній програмі різних видів мистецтва (театрального, літературного, образотворчого, хореографічного, музичного та вокального) досягається не тільки якісний стрибок культурного зростання особистості, але й розкриття її творчого потенціалу, що викликає виникнення цілого спектра позитивних емоцій. До головних реабілітаційних ефектів застосування даної технології можна віднести оптимізацію рухової активності школярів (цей аспект відновлення здоров'я особливо важливий для дітей з дитячим церебральним паралічем), формування в них більш адекватного ставлення до своєї хвороби (така переоцінка поглядів відбувається завдяки систематичному створенню педагогами ситуацій успіху, переживання яких веде до підвищення впевненості дитини у своїх силах і можливостях), а також збільшення їх соціальної активності (через оволодіння новими соціальними ролями, моделювання певного позитивного образу та вживання в нього, розширення кола спілкування та якісне збагачення контактів дітей).

Корекційні можливості реабілітаційної технології пов'язані з наданням дитині практично необмежених можливостей для самовираження і самореалізації в продуктах творчості, утвердженням і пізнанням свого «Я». Інтерес до результатів творчості з боку оточуючих, прийняття дітьми продуктів творчості підвищують їх самооцінку, ступінь самоприйняття і самоцінності.

Завдання технології:

- розвиток творчих здібностей і культурно-дозвілєвих компетенцій дитини;
- підвищення рівня культури та освіченості особистості;
- зміцнення емоційного, соціального та духовного здоров'я школярів;
- підвищення самооцінки дитини, формування в неї позитивної «Я-концепції»;
- розвиток здатності до самоконтролю та саморегуляції;
- виявлення та аналіз думок і почуттів, які дитина звикла подавляти;
- оптимізація взаємин у дитячому колективі.

Етапи роботи педагога-організатора за технологією реабілітації мистецтвом:

1. Підготовчий етап. Ознайомлення педагога-організатора з висновками медико-психолого-педагогічного консилиуму щодо доцільних напрямків навчально-виховної та реабілітаційної роботи з вихованцями.

2. Діагностичний етап. Проведення педагогічної діагностики в ході знайомства з дітьми, заповнення «Карти для відстеження ефективності реабілітації мистецтвом».

3. Проектний етап. Формулювання мети та завдань групової та індивідуальної реабілітаційної роботи. Розробка програми реабілітації дитини засобами літературного, образотворчого, хореографічного, музичного, вокального та театрального мистецтва. Визначення термінів реабілітаційного процесу.

4. Етап реалізації проекту. Реалізація розробленої програми реабілітації.

5. Підсумковий етап. Підведення підсумків щодо ефективності реабілітаційного процесу. Розробка рекомендацій для батьків, складання програм домашньої активності.

Таким чином, інноваційний досвід Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатoproфільного центру свідчить про те, що формуванню творчої особистості сприяє функціонування в рамках виховної системи дитячого реабілітаційного театру, в якому художньо-театральна діяльність диференціюється відповідно до трьох рівнів: особистісно-адаптаційного, соціально-адаптаційного та інклюзивного. В межах театрального простору кожна дитина має можливість знайти свій власний спосіб навчання, творчого самовираження, засвоєння культурних цінностей. Можливості вихованців набути нового соціального досвіду, перевірити себе в нових умовах, розширити коло спілкування суттєво розширюються за рахунок проведення Міжнародного інтеграційного фестивалю життєтворчості «Шлях до успіху». Самобутня ідея фестивалю визначає його креативність, яка полягає у використанні найбільш цікавого для людей засобу (мистецтва) для сприяння соціальній інтеграції дітей з особливостями психофізичного розвитку. Технологічний аспект виховання творчої особистості в умовах дитячого реабілітаційного театру представлений технологією реабілітації мистецтвом – системно організованим комплексом заходів, спрямованих на відновлення чи компенсацію порушених функцій організму та працездатності

вихованців у процесі різнопланової художньо-естетичної діяльності. Завдяки органічному об'єднанню в реабілітаційній програмі різних видів мистецтва (театрального, літературного, образотворчого, хореографічного, музичного та вокального) та послідовній реалізації п'яти етапів роботи педагога-організатора (підготовчого, діагностичного, проектного, реалізаційного та підсумкового) досягається не тільки якісний стрибок культурного зростання особистості, але й розкриття її творчого потенціалу.

1. Галкин Н. Н. Социокультурная реабилитация детей-инвалидов средствами изобразительного искусства: дисс. ... канд. культурологии: 24.00.01 / Галкин Николай Николаевич. – Краснодар, 2004. – 181 с.

2. Зиятдинова Г. Ф. Социализация детей-инвалидов средствами социально-культурной деятельности: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Зиятдинова Гульфия Рабхатовна. – Казань, 2011. – 244 с.

3. Иванов А. В. Инновационные процессы в системе реабилитации инвалидов : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. социол. наук: спец. 22.00.04 «Социальная структура, социальные институты и процессы» / А. В. Иванов. – М., 2010. – 22 с.

4. Медведева Е. А. Социокультурное становление личности ребенка с проблемами психического развития средствами искусства в образовательном пространстве : автореф. дисс. на соискание ученой степени докт. псих. наук: спец. 19.00.10 «Коррекционная психология» / Е. А. Медведева. – Нижний Новгород, 2007. – 47 с.

5. Моздокова Ю. С. Социально-культурная реабилитация инвалидов и их семей в процессе досуговой деятельности: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.05 / Моздокова Юлия Степановна. – М., 1996. – 232 с.

6. Молчан О.И. Социально-культурная реабилитация инвалидов юнацкого віку в умовах дозвілля: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.06 «Теорія та методика управління освітою» / О. И. Молчан. – К., 2003. – 20 с.

7. Нечипоренко В. В. Системный розвиток навчально-реабілітаційного центру як відкритої інноваційної соціально-освітньої інституції: монографія / В. В. Нечипоренко. – Запоріжжя: Видавництво Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатoproфільного центру, 2013. – 512 с.

8. Юнина В. В. Воспитательная среда специального (коррекционного) образовательного учреждения как условие социализации детей с ограниченными возможностями здоровья: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. пед. наук: спец. 13.00.03 «Коррекционная педагогика» / В. В. Юнина. – СПб, 2009. – 25 с.